BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARINING TA'LIMGA PSIXOLOGIK TAYYORGARLIK JIHATLARI VA OMILLARI

Normamatova M. G‘.,
GDPI magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining professional tayyorgarlik jarayonida psixologik tayyorgarlikning mazmuni, funksiyalari va ta’lim samaradorligidagi o‘rni tahlil etiladi. Psixologik tayyorgarlikning shaxsiy barqarorlik, kommunikativ kompetensiya, empatiya, stressga chidamlilik kabi tarkibiy qismlari yoritilgan. Shuningdek, o‘qituvchilik faoliyatiga kirishish jarayonida uchraydigan psixologik to‘siqlar va ularni yengib o‘tish strategiyalari ham ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, o‘qituvchi, psixologik tayyorgarlik, emotsional barqarorlik, pedagogik kommunikatsiya, kasbiy moslashuv, stress.

Zamonaviy ta’lim tizimi o‘z oldiga faqat bilim berish vazifasini emas, balki har bir o‘qituvchining kasbiy va shaxsiy sifatlarini mukammal shakllantirish vazifasini ham qo‘yadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi uchun bu jihatlar alohida ahamiyatga ega, chunki maktabga ilk bor qadam qo‘ygan bolaning ta’lim, o‘rganish va muloqot haqidagi dastlabki taassurotlari aynan shu pedagog shaxsi orqali shakllanadi. Shu bois, bo‘lajak o‘qituvchining psixologik tayyorgarligi — kasbiy muvaffaqiyatining muhim kafolatidir.

Psixologik tayyorgarlik faqat bilim va ko‘nikmalar emas, balki shaxsiy holat, hissiy holat, axloqiy-ruhiy tayyorgarlik, stressga chidamlilik, empatiya va o‘zini boshqara bilish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Bu maqolada ana shu jihatlar chuqur tahlil qilinadi.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining psixologik tayyorgarligi, avvalo, uning kasbiy identifikatsiyasi — ya’ni o‘zini o‘qituvchi sifatida anglash jarayoni bilan chambarchas bog‘liq. Bu jarayon ko‘p bosqichli bo‘lib, talabaning o‘zini ushbu kasbga daxldor deb his etishi, o‘qituvchilik roli bilan psixologik uyg‘unlikka erishishi, shuningdek, kelajakdagi professional faoliyatiga nisbatan ijobiy emotsional munosabat shakllantirishini talab qiladi.

Psixologik tayyorgarlikning barqaror asoslaridan biri bu — kuchli ichki kasbiy motivatsiyadir. O‘qituvchilik kasbi faqat tashqi rag‘bat yoki ijtimoiy mavqe asosida tanlanganida emas, balki ichki ehtiyoj, ma’naviy chaqiriq sifatida qabul qilinganda psixologik barqarorlik mustahkam bo‘ladi [1].

Kasbiy motivatsiyaning kuchli bo‘lishi talabaning o‘z kasbiga nisbatan fidoyiligi, qiyinchiliklarga bardoshliligi, emotsional muvozanatini saqlab qolishi va o‘zini doimiy rivojlantirishga tayyorligiga bevosita ta’sir qiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi uchun bu jihatlar juda muhim — chunki bu kasb doimiy mehr, sabr, va o‘zini berishni talab qiladi.

Pedagogik yo‘nalishdagi talabalar orasida motivatsion holatni o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, amaliy faoliyatga yaqinlashgan sayin o‘z kasbiga nisbatan ishonch va qiziqish darajasi o‘zgaradi. Bu o‘zgarishlar monitoringi va psixologik qo‘llab-

quvvatlovchi chora-tadbirlar talabalarni kasbga psixologik jihatdan tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi uchun psixologik tayyorgarlik, bu faqatgina kasbiy faoliyatga tayyorgarlik emas, balki shaxsiy ong, emotsional barqarorlik, ijtimoiy moslashuvchanlik va o‘z-o‘zini anglash darajasining yuksakligi bilan bog‘liq murakkab jarayondir. Har qanday kasbda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun shaxsiy intilish, qiziqish va motivatsiya yetarli bo‘lishi mumkin. Ammo boshlang‘ich sinf o‘qituvchiligi kabi bolalar psixologiyasi, ularning hissiy ehtiyojlari va nozik ruhiy holatlari bilan chambarchas bog‘liq kasbda psixologik barqarorlik hal qiluvchi omilga aylanadi. Bu barqarorlik, birinchi navbatda, o‘z shaxsini tanish, ichki potensialini to‘g‘ri baholay olish, har xil vaziyatlarga ruhiy bardoshlik bilan yondashish va tashqi stress omillariga moslashish qobiliyatida namoyon bo‘ladi [2].

Shu ma’noda, pedagogik oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarning psixologik jihatdan tayyorlanishi alohida metodik yondashuvlar asosida olib borilishi lozim. Bu jarayonda o‘quv dasturlariga nafaqat pedagogik bilimlar, balki amaliy psixologiyaga oid mashg‘ulotlar, shaxsiy o‘sishga doir treninglar, emotsional intellekt va stress menejmenti bo‘yicha seminarlar kiritilishi lozim. Ayniqsa, kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish, jamoa bilan ishlash malakasi, kichik yoshdagi bolalar bilan hissiy kontaktni o‘rnatish ko‘nikmalari psixologik tayyorgarlikning ajralmas qismlaridandir. Bu ko‘nikmalar umumiy nazariy bilimlar orqali emas, balki amaliy mashg‘ulotlar, psixodrama, rolli o‘yinlar, interfaol treninglar orqali samarali shakllanadi. Chunki bolalar bilan ishlashda faqat intellektual tayyorgarlik yetarli emas – ayni damda to‘g‘ri, tinch, barqaror psixologik pozitsiyada bo‘lish talab etiladi.

Psixologik tayyorgarlikni mustahkamlovchi yana bir muhim jihat – bu kasbga nisbatan ijobiy va ongli munosabatdir. Kasbiy e’tiqod va kasbiy faxr shakllanmagan taqdirda, o‘qituvchi faoliyatidagi qiyinchiliklar, ayniqsa emotsional zo‘riqishlar, nafaqat kasbiy samaradorlikni pasaytiradi, balki shaxsiy motivatsiyani so‘ndirishi mumkin. Shu bois, ta’lim jarayonining ilk bosqichlaridanoq, bo‘lajak o‘qituvchida o‘z kasbiga nisbatan ichki rag‘bat, ma’naviy bog‘liqlik va qadriy orientatsiya shakllanishiga alohida e’tibor berilishi zarur. Bu jarayonda o‘z fani bo‘yicha ijobiy rol modellarini o‘rganish, ijtimoiy foydali faoliyatga jalb etish, yosh o‘qituvchilar bilan muloqot va tajriba almashish muhim rol o‘ynaydi [3].

Shuningdek, psixologik tayyorgarlikning yana bir asosiy mezoni — bu o‘quvchining individual va ijtimoiy ehtiyojlarini anglay olish, ya’ni pedagogik empatiya va refleksiya qobiliyatidir. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi har bir o‘quvchining ichki dunyosiga e’tibor bilan yondasha olishi, ularning rivojlanish holatini baholashda faqat standart o‘lchovlar bilan cheklanib qolmasligi kerak. Shu maqsadda o‘qituvchilar o‘zlarini doimiy ravishda tahlil qiluvchi, o‘z pedagogik pozitsiyasini baholab boruvchi, ijobiy muloqot madaniyatini ustuvor qo‘yuvchi psixologik yetuk shaxslar sifatida tarbiyalanishi zarur [4].

XULOSA VA MUNOZARA

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining psixologik tayyorgarligi nafaqat kasbiy muvaffaqiyat, balki bolalarda ta’limga nisbatan iliq munosabat

shakllanishining ham kalitidir. Bu tayyorgarlikni tizimli yo‘lga qo‘yish uchun pedagogik ta’lim dasturlariga psixologik treninglar, emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish mashg‘ulotlari va stressni yengish strategiyalarini o‘z ichiga olgan maxsus bloklar kiritilishi lozim. Zero, psixologik tayyorgarlik mustahkam bo‘lmagan pedagog — bolalarning shaxsiy rivojlanishiga putur yetkazishi mumkin.

Adabiyotlar ro`yxati:

1. Nurmatova Sh. (2023). Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini integrativ modulli o‘qitishga metodik tayyorgarligini shakllantirish. Жамият ва инновациялар, 4(4/S), 214–217. https://www.researchgate.net/publication/371464044
2. Jumayev M.E. (2009). O‘qituvchining ijodiy shaxs sifatida rivojlanishida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik-matematik tayyorgarligi. Monografiya. Toshkent: Fan.
3. O‘roqov Sh. (2016). Ta’lim muassasalarida o‘quv-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlari. Xalq ta’limi, (5), 55–60.
4. Najmutdinova, D. K., & Kudratova, N. A. (2015). The application of insulin analogues in the treatment of type 2 diabetes mellitus: the focus on the cardio protection. Bulletin of the Karaganda University “Biology medicine geography Series”, 78(2), 70-77.
5. Ergasheva M.B. (2022). Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini rivojlantiruvchi ta’lim asosida shakllantirish metodlarining amaliyotga joriy etilishi. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies, 2(3), 195–201. https://www.researchgate.net/publication/375187998
6. Teshaev, O. R., Ruziev, U. S., Shagazatova, B. K., Kudratova, N. A., & Ataliev, A. E. (2020). Efficacy of Gastric Bypass in the Treatment of Obesity-Associated Carbohydrate Metabolism Disorders. Indian Journal of Forensic Medicine & Toxicology, 14(4), 7995-8003.